

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

З цілого ряду причин економіка України до теперішнього часу відчуває наслідки світової фінансово-економічної кризи. При цьому окремі негативні явища одночасно спостерігаються як у реальному секторі, так і у вітчизняній фінансовій системі. Позитивний ефект від системних реформаторських заходів, що вже реалізовані в Україні протягом 2010-2011 рр., певним чином нівелюється нестабільністю світової економіки, відвертою недовірою більшості населення до економічної політики держави, деструктивним впливом масштабного «тіньового» сектору, багатьма іншими факторами.

Найбільшою проблемою України з часів здобуття незалежності, на наш погляд, був і залишається недостатній технологічний рівень виробництва, орієнтація, в тому числі на рівні державної економічної політики, на переважаючий розвиток добувної та переробної галузей економіки, недостатнє використання інноваційних наукоємних технологій. Все це, в поєднанні з високою енергоємністю більшості секторів, зумовлює подальше поглиблення відставання України за рівнем економічного розвитку від провідних країн, і потенційно може призвести до зростання соціального напруження, погіршення конкурентної позиції України в глобальній економіці.

Існуюча ситуація викликає природний інтерес серед багатьох науковців та практиків, в роботах яких виділяється першочергова необхідність залучення капіталів до національної економіки, в тому числі, і через банківське кредитування. Зокрема, дослідженню питань місця та ролі банківського кредитування в економіці України присвячені роботи М. Алексеєнка, О. Вовчака, А. Гальчинського, М. Дибби, А. Загороднього, Т. Майорової, А. Мороза, О. Олійника, В. Опаріна, Л. Примостки, М. Пуховкіної, В. Федосова, А. Череп та ін.

Проте зазначимо, що в процесі аналізу більшості робіт вказаних авторів

формується парадоксальний висновок: з одного боку, фахівці визнають, що одним із визначальних факторів кризи в Україні у 2008-2009 рр. стало необдумане та недостатньо раціональне нарощування боргової залежності фізичних осіб та суб'єктів господарювання, з іншого – якраз полегшення доступу до кредитних ресурсів розглядається дослідниками як визначальна передумова економічного зростання в Україні.

На нашу думку, подібна ідеологія розвитку має право на життя, оскільки об'єктивно саме банківські установи домінують у вітчизняному фінансовому секторі. В той же час, вона несе ряд вагомих ризиків як для економіки країни в цілому, так і для безпосередньо учасників фінансового ринку. Відповідно, стимулювання нарощування кредитування економічних суб'єктів вимагає виважених, науково обґрунтованих підходів як з боку держави, так і з боку самих учасників кредитного ринку України. Інакше, не виключеним є повторення подій 2008 року, які, фактично, і стали вагомим чинником загальноекономічної кризи.

Отже, мету статті можна визначити як проведення неупередженої оцінки сучасного стану та перспектив кредитного ринку України в контексті політики фінансової стабілізації та макро-

Володимир Хлівний,
к. е. н., професор
кафедри фінансів
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»
Діана Кузьменко,
здобувач кафедри
банківського
менеджменту
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

економічного зростання, виділення головних загроз кредитної експансії для вітчизняної економіки. При цьому, зауважимо, що розвиток банківського кредитування можна розглядати в двох площинах: по-перше, в контексті макротенденцій та політики економічного зростання в Україні; по-друге, в розрізі впливу цього сегменту на фінансову діяльність позичальників (фізичних осіб та суб'єктів підприємництва).

В першу чергу, розглянемо динаміку кредитного ринку з 2005 року і по теперішній час. Саме такі часові параметри, на наш погляд, найбільш глибоко характеризують особливості цього сегменту фінансового ринку України та дають можливість оцінити його взаємозв'язок з головними макроекономічними показниками в період фінансово-економічної кризи (рис. 1).

Якщо орієнтуватися на наведені у Рис. 1 дані, можна зробити кілька важливих висновків щодо тенденцій розвитку кредитного ринку в Україні у розглядуваному періоді:

- період 2005-2008 рр. став безпрецедентним з погляду зростання обсягів кредитування в економіці України – абсолютне зростання цього сегменту склало майже 609 млрд. грн, відносно – 5,24 раза. Зазначимо, що банківське кредитування за своїми кількісними параметрами значно випереджає інші сегменти вітчизняного фінансового ринку, а банківські установи домінують в його інституційній структурі. Більше того, подібна тенденція спос-

терігається протягом всього періоду незалежності і об'єктивних передумов для її зміни очікувати щонайменше у середньостроковій перспективі, на наш погляд, не варто;

- зростання обсягів кредитів, що відбулося в кінці 2008 року, пояснюється майже повністю різким знеціненням національної валюти в той період, що адекватно призвело до переоцінки кредитів, виданих в іноземній валюті. З початку 2009 року суттєвих змін у обсягах кредитів фактично не відбувалося, а їх обсяг коливається в межах 709-715 млрд. грн. Більше того, з середини 2010 року розпочалося незначне зниження, яке, на нашу думку, можна пояснити активізацією політики управління кредитним портфелем більшістю банківських та неприйнятністю умов кредитування для більшості потенційних позичальників на той час. Втім, економічна стабілізація призвела до невеликого зростання банківського кредитування з початку 2011 р.;

- фактично без змін залишається структура кредитів нерезидентам у розрізі строків погашення. Так, якщо станом на кінець 2008 року частка кредитів, виданих більше ніж на 5 років, становила 31,8% від загальної кількості, то протягом 2010 року аналогічний показник склав 30,3%. Зазначимо, що в існуючих умовах саме доступ економічних суб'єктів до довгострокових ресурсів є визначальною задачею економічної політики, особ-

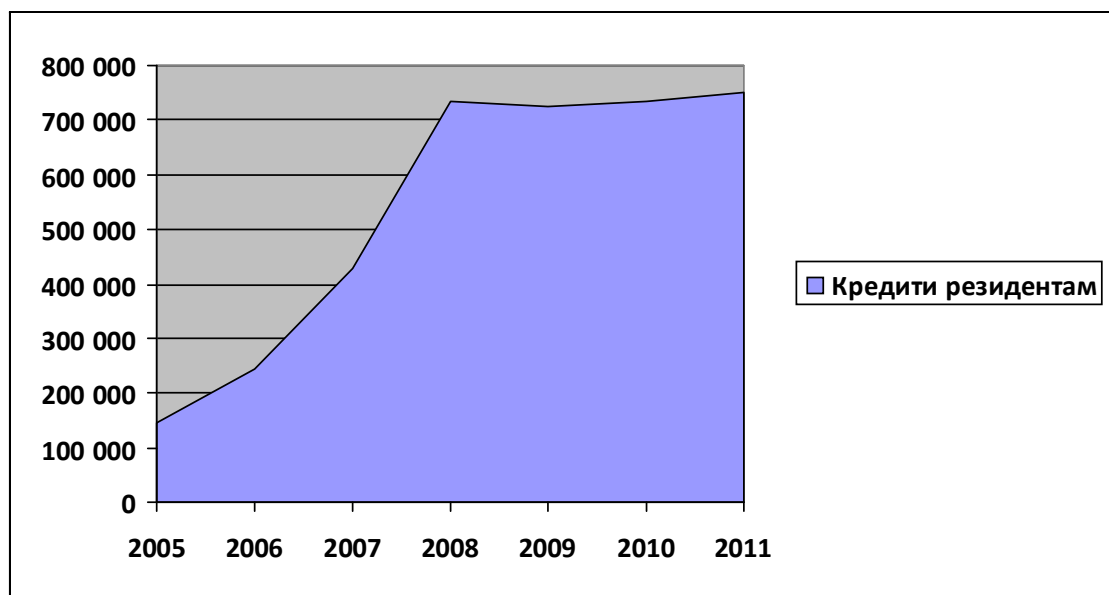

Рис. 1. Кредити, надані резидентам України станом на кінець періоду, млн. грн.

Примітка: дані за 2011 рік станом на кінець 1 кварталу.

Джерело: складено за даними Національного банку України [1]

ливо, в умовах нерозвинутого та волатильного фондового ринку. Так, обсяг реєстрації випусків акцій у 2010 році порівняно з аналогічним показником попереднього року склав 40,16 %, для випусків облігацій підприємств – 93,8 % [3].

На наш погляд, особливості банківського кредитування доцільно аналізувати з погляду їх взаємозв'язку з макроекономічними тенденціями в Україні. З цією метою розглянемо показники кореляції між обсягами ринку банківського кредитування та окремими макроекономічними показниками (рис. 2).

На наш погляд, однозначно оцінити взаємозв'язки між ринком банківського кредитування та основними макроекономічними показниками складно навіть орієнтуючись на їх статистичну оцінку. Зокрема, можна говорити про існування кількох важливих різноспрямованих макроекономічних тенденцій наступного характеру.

По-перше, привертає увагу високий рівень кореляції між банківським кредитуванням та валовим внутрішнім продуктом – він є найвищим у порівнянні з іншими показниками. В першу чергу, це свідчить про вагомі місце та роль ринку банківського кредитування у фінансовій системі краї-

ни, а також про існування ефективного трансформаційного механізму «кредитні ресурси – реальний сектор», що в сукупності зумовлює високий рівень взаємного впливу кредитування та ВВП. Підтверджується такий висновок і значною кореляцією банківського кредитування з показниками обсягів промислового виробництва та вартості основних засобів.

В той же час значно нижчим є рівень кореляції між кредитуванням та рівнем безробіття, хоча безробіття в науковій літературі вважається визначальним показником для оцінки перспектив зміни ВВП. На наш погляд, не в останню чергу подібний парадокс можна пояснити особливостями обчислення рівня безробіття в Україні, а також впливом «тіньового» сектору на сферу зайнятості.

В контексті макроекономічного аналізу логічно виникає запитання про вплив банківського сектору на інвестиційні процеси в Україні. Насамперед зазначимо, що в Україні сформована своєрідна структура фінансування інвестицій в основний капітал, де головну роль відіграють власні кошти підприємств та організацій, тоді як банківські кредити та інші позики з часткою у 13,7 % займають другу позицію за рангом (рис. 3).

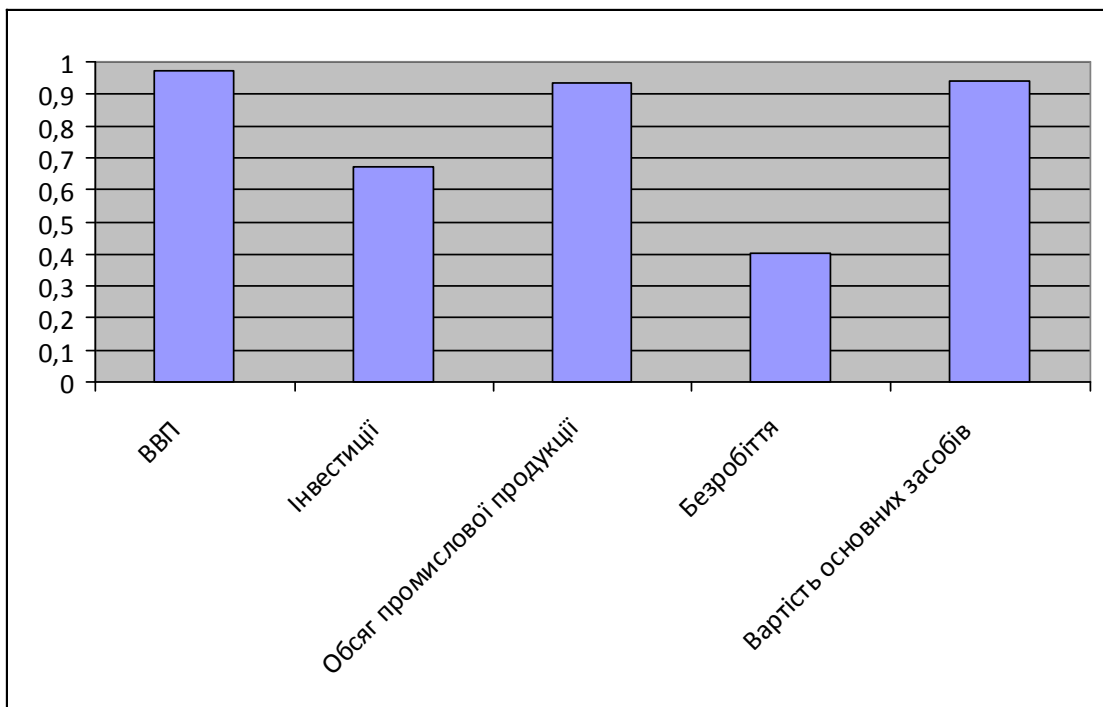

Рис. 2. Розрахункове значення показника кореляції між обсягами ринку банківського кредитування та окремими макроекономічними показниками

Джерело: розраховано за даними Національного банку України [1] та Державної служби статистики України [2]

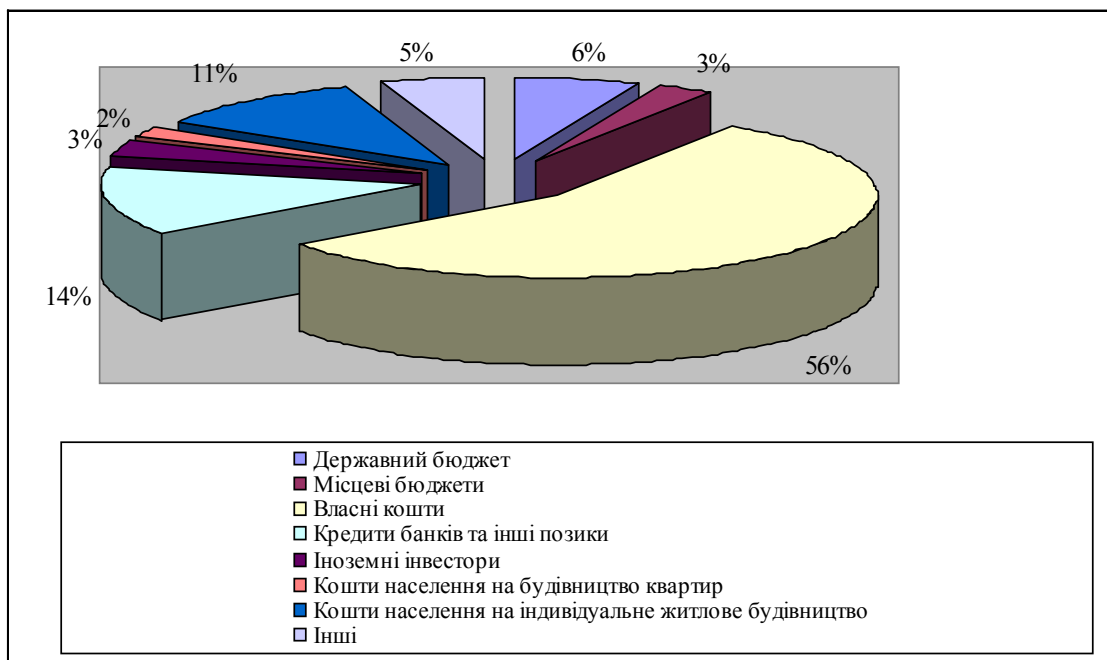

Рис. 3. Структура інвестицій в основний капітал в Україні за джерелами фінансування, %

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2]

Аналізуючи питання впливу банківського кредитування на фінанси макрорівня, слід акцентувати увагу на двох аспектах: насамперед, на кредитоспроможності потенційних позичальників (разом з оцінкою прийнятності для них існуючих умов запозичень), а також в розрізі ефективності кредитних операцій банків-кредиторів та якості їх кредитного портфеля.

Як нам видається, саме у структурі виданих кредитів за видами позичальників криється значний потенціал розвитку і не менш вагомими загрози для економіки України. Насамперед, слід чітко визначитися з кількісними та

якісними межами кредитування домашніх господарств, адже саме цей сектор найбільш суттєво постраждав у результаті кредитної «бульбашки» українськи. Свого часу якраз в частині нарощування споживчого кредитування населення було сформовано певні стереотипи, які, як відомо, обернулися соціальним напруженням та значними проблемами, що не вирішені остаточно до цього часу.

На кінець 2010 року в секторальному розрізі ринок банківського кредитування України характеризувався наступним чином (рис. 4).

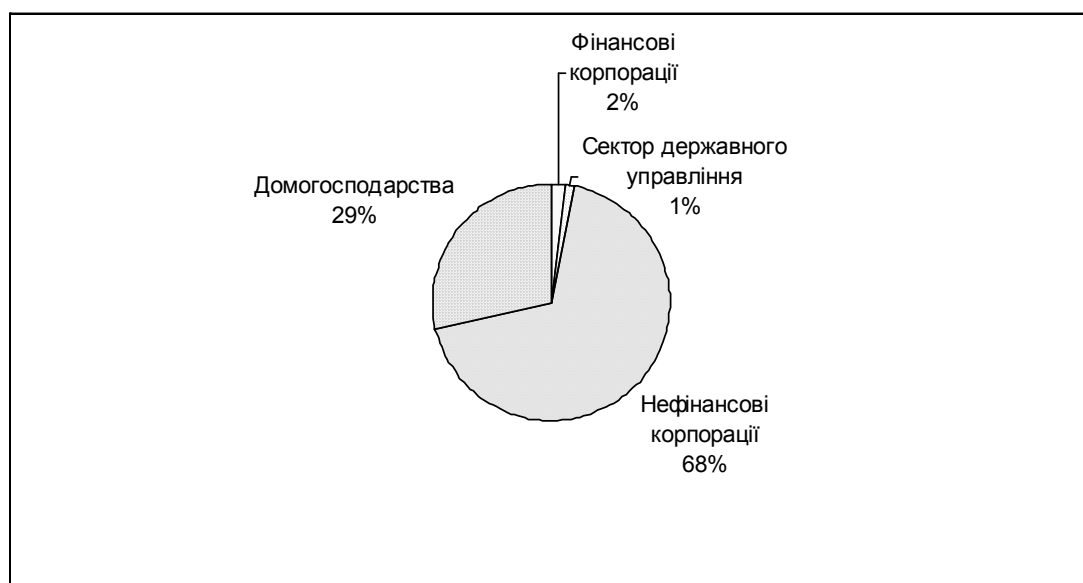

Рис. 4. Структура банківських кредитів резидентам України в розрізі секторів станом на кінець 2010 року, %

Джерело: розраховано за даними Національного банку України [1]

Як видно з рис. 4, лева частина зобов'язань за кредитами припадає на нефінансові корпорації та домогосподарства, які сукупно складають майже 97 % від загального обсягу запозичень. Якщо домінування першої із зазначених групи позичальників є цілком природним, то стосовно домогосподарств такого однозначного висновку зробити, на жаль, не можна. І справа зовсім не у кількісних параметрах кредитування, головна проблема полягає у: по-перше, нестабільності та волатильності доходів, що їх отримують більшість співвітчизників (рис. 5); по-друге, в надто великій кількості прихованих умов кредитування, які часто стають відомі пересічним українцям тільки у випадку конфліктних ситуацій; по-третє, у неспроможності реально оцінити власну кредитоспроможність та її перспективи.

Окрім того, в період «кредитного буму» вітчизняна банківська система концентрувала зусилля щодо нарощування споживчого та іпотечного кредитування населення. Якщо перший вид зберіг потенціал розвитку (за умови реальної та неупередженої оцінки позичальників), то, зважаючи на стан будівельної галузі, іпотечне кредитування в докризових обсягах – справа, ймовірно, середньострокової перспективи. До того як, нікого не повинні вводити в оману цифри кредитів, що видані секторів державного управління. В умовах гострого ресурсного голоду держава залишається вагомим гравцем на вітчизняному ринку боргового капіталу, але використовує для залучення ресурсів механізм ОВДП. Відповідно,

саме динаміка ринку державних цінних паперів в подальшому багато в чому і визначатиме перспективи поживлення кредитування в Україні, оскільки банки мають кілька альтернатив спрямування ресурсів у боргові інструменти, серед яких ОВДП посідає не останнє місце.

Таким чином, оцінюючи стан та перспективи розвитку банківського кредитування в контексті макрофінансових процесів, виділимо наступні положення:

1. Ринок банківського кредитування був і залишається найбільш ємним сегментом вітчизняного фінансового ринку, а для переважної більшості українських суб'єктів господарювання – чи не безальтернативним джерелом залучення зовнішніх фінансових ресурсів. Таке «домінування» банківського кредитування є сталим та в короткостроковій перспективі не може бути порушене ніяким чином.

2. Розвиток вказаного сегменту чинить суттєвий вплив на макроекономічні процеси в Україні, що, відповідно, зумовлює використання дієвої та обґрунтованої політики його розвитку як з боку держави, так і з боку позичальників та кредиторів. Тільки комплексний підхід дає можливість в повній мірі використати потенціал ринку позичкового капіталу та нівелювати вплив негативних факторів.

3. Періодичні кризи, які час від часу виникають в банківському секторі, не в останню чергу є наслідком неефективної політики кредитування, що використовується вітчизняними банківськими установами. Зокрема, загострен-

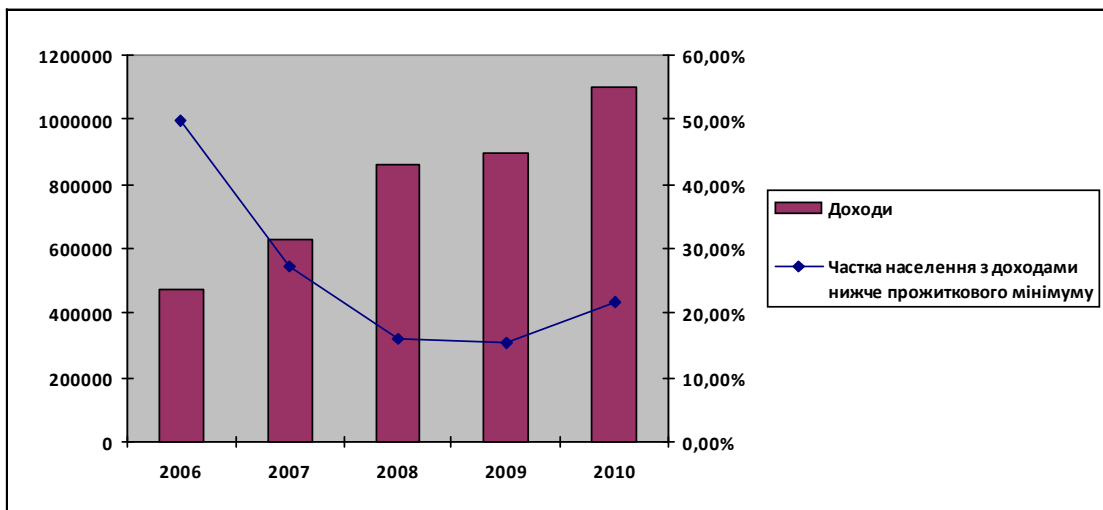

Рис. 5. Розмір доходів населення України та диференціація життєвого рівня
Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2]

ня конкурентної боротьби викликало послаблення банківськими установами умов кредитування, і, в свою чергу – погіршення якості кредитного портфеля.

4. Об'єктивно, стратегія на переважний розвиток споживчого кредитування населення у 2008-2009 рр. довела свою низьку ефективність. Більшість домогосподарств в Україні перебувають за межею бідності або близько до неї – в таких умовах активізація споживчого кредитування здатна тільки стимулювати неефективні витрати, зумовити нераціональні споживчі та інвестиційні рішення громадян України.

5. Головним напрямком розвитку ринку банківського кредитування в Україні, на наш погляд, повинно стати акцентоване посилення кредитування не фінансових корпорацій. Тільки спрямування банківських ресурсів у реальний сектор стане справжнім стимулом макрофінансової стабілізації та економічного зростання.

Підсумовуючи, зазначимо, що навіть нетривалий досвід ринкових відносин в нашій країні неодноразово доводив – надмірне захоплення певними інструментами або фінансовими послугами – перший передвісник майбутніх негараздів. Отже, не заперечуючи в цілому

важливості та значимості кредитування, слід виважено та розумно підійти до відновлення цього сегменту фінансового ринку. При цьому, на нашу думку, необхідно спрямувати зусилля саме на кредитування реального сектору виробництва, що дасть швидкий та тривалий ефект з макроекономічних позицій.

Література

1. Бюлетень Національного банку України (електронне видання) — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

2. Статистична інформація [Електронний ресурс.] // Державний служба статистики України [сайт] Держкомстат України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрану.

3. Фондовий ринок [Електронний ресурс] // Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку [сайт] ДКЦПФР. — Режим доступу: www.ssmsc.gov.ua. — Назва з екрану.